

Despre hărți

Istoria ca artă murală

Întotdeauna vorbim despre timp în termeni spațiali. Timpul este lung sau scurt; trecutul și prezentul sunt fie îndepărtate, fie apropiate. Spunem că timpul se mișcă și că o face fie lent, fie rapid - la fel ca obiectele.

Acest lucru este probabil inevitabil, deoarece toate noțiunile de timp sunt în mod intrinsec abstracte. Ne simțim inconfortabil cu acest lucru și încercăm să ușurăm durerile abstractizării nu doar prin limbaj, ci și prin lucrurile pe care le facem. Gândiți-vă la un ceas ale cărui brațe se mișcă prin spațiu, măsurând orele, minutele și secunde pe un fundal invariabil, ale cărui șaiszeci de liniuțe seamănă cu o riglă îndoită în cerc.

Având în vedere omniprezența metaforelor noastre spațiale pentru experiența temporală, nu poate fi surprinzător faptul că, de foarte mult timp, a existat o specie de istoric numită *cronograf* - adică o persoană preocupată să reprezinte grafic, să creeze reprezentări vizuale ale trecerii istoriei. Dar, așa cum se întreabă Daniel Rosenberg și Anthony Grafton în primele cuvinte ale iluminantei și încântătoarei lor [Cartografi ale timpului](#), "Cum arată istoria? Cum se desenează timpul?".

Primele răspunsuri la această întrebare sugerează că nu-l desenezi deloc. Luați în considerare acest fragment din *Analele de la St. Gall*, o cronică anuală dintr-o mănăstire francă din Evul Mediu timpuriu, care arăta astfel:

709.	Hard winter. Duke Gottfried died.
710.	Hard year and deficient in crops.
711.	
712.	Flood everywhere.
713.	
714.	Pippin, mayor of the palace, died.
715.	
716.	
717.	
718.	Charles devastated the Saxon with great destruction.
719.	
720.	Charles fought against the Saxons.
721.	Theudo drove the Saracens out of Aquitaine.
722.	Great crops.

Chiar și lăsând la o parte numărul de ani în care, potrivit cronicarului, nu s-a întâmplat nimic, aceasta este o contabilitate destul de rudimentară. Cu toate acestea, are o anumită formă: este cea mai simplă formă de *tabel*, cu două coloane, prima conținând datele și a doua evenimentele. Iar datele se mișcă într-o ordine perfect invariabilă. Este un început.

Cu câteva secole mai devreme, explică Rosenberg și Grafton, marele cărturar creștin Eusebiu din Cezareea a realizat o *Cronică* a istoriei lumii, o carte în care a creat un tabel mai extins, dar similar din punct de vedere structural: anii curgeau de-a lungul paginii din partea stângă, iar în coloane paralele Eusebiu nota evenimentele cheie din istoria a nouăsprezece națiuni diferite, unele în curs de desfășurare (romanii), altele dispărute de mult (asirienii). Printre altele, acest lucru le-a permis creștinilor să vadă istoria biblică în relație cu istoria păgână, ceea ce trebuie să fi avut un efect mixt: pe de o parte, a ancorat persoanele și evenimentele din Biblie într-o lume cunoscută - Ieremia și Thales erau contemporani - dar a sugerat, de asemenea, că povestea biblică nu este singura poveste care există.

Xilogravură a statuii descrise de profet Daniel, din *Anatomia statuae* a lui Lorenz Faust

Danielis ("O anatomie a statuii lui Daniel"), 1585.

În orice caz, *Cronica* lui Eusebiu a fost modelul principal pentru reprezentarea grafică a istoriei timp de aproximativ o mie de ani. Dar au existat și alternative. *Cartografiile ale timpului* este bogat ilustrată, iar una

dintre multele plăceri ale lecturii sale implică observarea diversității experimentale a muncii cronografilor. Pergamentele lungi din Evul Mediu prezintă arbori (mai ales atunci când sunt implicate genealogii), inele legate între ele, cercuri în formă de medalion care conțin desene ale fețelor regilor conectate prin linii și așa mai departe. Un savant din secolul al XVI-lea a încercat să urmeze un model biblic curios: statuia descrisă în al doilea capitol din Daniel, cu părțile corpului său realizate în mod diferit din aur, argint, aramă, fier și lut. O xilogravură (dreapta) arată statuia lui Daniel, cu organele și extremitățile sale etichetate cu numele regatelor și conducătorilor. Din păcate, acest model are limitări distincte ca mijloc de reprezentare a istoriei universale.

Toate aceste abordări se luptă nu doar cu găsirea unor metafore spațiale utile, ci și cu problema dificultății: dacă idolul lui Daniel este prea simplu, modelele mai complexe oferă o mai mare fidelitate față de fapte în detrimentul lizibilității și inteligibilității. Rosenberg și Grafton încearcă să argumenteze că o cronografie complexă a avut cel puțin efectul de a aduce cititorii într-un mod foarte activ în cărțile în care era prezentată, pentru că le cerea atât de mult; dar aceasta poate fi o formă de pledoarie specială. Adesea, complexitatea este pur și simplu derutantă.

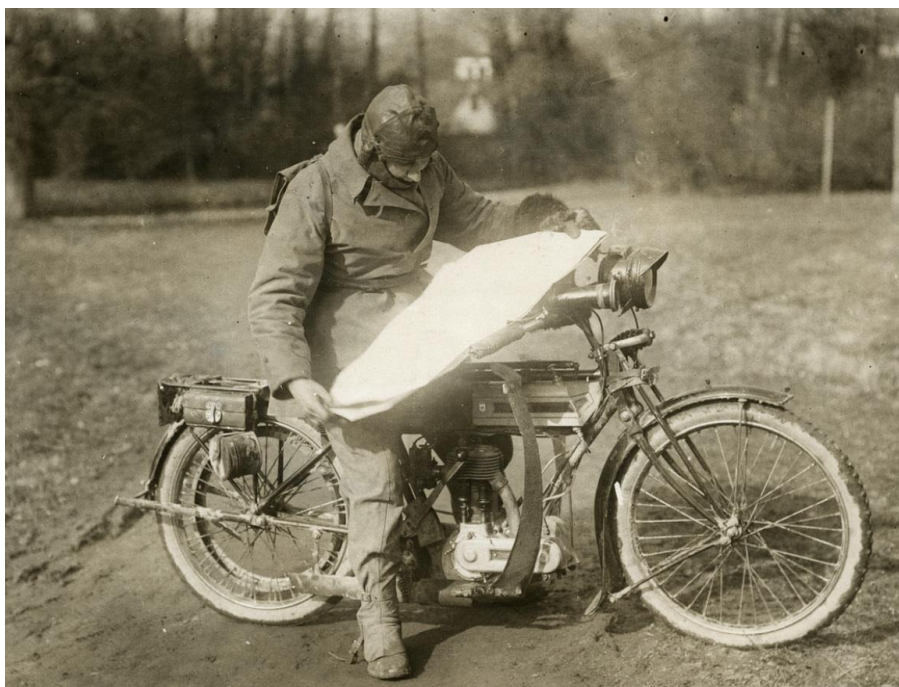
După cum povestesc Rosenberg și Grafton, pe la mijlocul secolului al XVIII-lea - "mijlocul": o altă metaforă spațială - aceste diverse abordări au început să convergă către un anumit model de reprezentare a timpului. Personajul-cheie se dovedește a fi Joseph Priestley, celebrul pastor disident și om de știință, care a fost inspirat de o imensă *Hartă a istoriei universale* realizată în 1753 de un cartograf și gravor englez pe nume Thomas Jefferys. Harta lui Jefferys este extraordinar de ambițioasă, înghesuind mii de cuvinte într-un tabel colorat, și, deși lui Priestley i-a plăcut, a considerat, de asemenea, că Jefferys a greșit prin faptul că nu a reușit să păstreze coerența scării: intervalele dintre rândurile sale de date, care se întind pe verticală de-a lungul paginii, variază de la o sută la cinci sute de ani.

Priestley a remediat această eroare, începând cu *Chart of Biography* (1765). Aici, datele se derulează la intervale invariabile, precum desemnarea minutelor și a secundelor unui ceas, și se derulează pe orizontală, pentru a da senzația că timpul se mișcă spre dreapta, adică în direcția de citire. Diagrama este împărțită în șase benzi orizontale, fiecare indicând tipuri de persoane celebre: Istorici, anticari și avocați; Oratori și critici; Artiști și poeți; Matematicieni și medici; Divini și metafizicieni; Oameni de stat și războinici. Fiecare nume de pe diagramă apare deasupra unei linii care indică durata de viață a persoanei respective. Priestley a comentat: "Este o plăcere deosebită pe care o primim, dintr-o perspectivă precum cea pe care o prezintă această diagramă, de a vedea un mare

om, cum ar fi Sir Isaac Newton, așezat, ca să spunem așa, în cercul prietenilor și al ilustrațiilor săi contemporani. Vedem imediat cu cine era capabil să poarte o conversație." (Partea dreaptă a graficului lui Priestley - adică în partea dedicată istoriei recente - este dens populată, în timp ce partea stângă a graficului este relativ goală. Aceasta este în mare parte o funcție a ignoranței istorice, desigur - nu știm nici pe departe atât de multe despre colegii lui Arhimede precum știm despre cei ai lui Newton - dar aspectul graficului tinde să întărească o narațiune puternică a progresului intelectual).

Mulțumit de acest mod de reprezentare a timpului, Priestley a continuat apoi să îmbunătățească și să corecteze graficul lui Jefferys în *Noua sa hartă a istoriei* din 1769 (stânga). Și aici, Priestley

trece datele de-a lungul paginii, de la stânga la dreapta, iar Rosenberg și Grafton comentează că a păstrat aceeași scară pe care o folosise în diagrama biografică "astfel încât datele din una să poată fi preluate direct și mutate în cealaltă". Fiecare rând al tabelului reprezintă o regiune, dar acestea apar într-o ordine ciudată, cu națiunile europene

adunate în partea de jos a graficului și restul lumii în partea de sus - ceea ce înseamnă că Imperiul Roman, deși colorat în mod util în verde, apare în nu mai puțin de șase locuri necontinue pe grafic.

Și este mare: foarte mare. (În mod frustrant, Rosenberg și Grafton rareori ne spun cât de mari sunt documentele pe care le reproduc). Chiar dacă *Cartographies of Time* este o carte de dimensiuni considerabile - aproximativ 8,5 pe 10,5 inci atunci când este închisă -, aproape niciunul dintre graficele pe care le descrie nu este reprodus la o dimensiune apropiată de cea reală, iar cele mai multe dintre ele sunt aproape sau în totalitate ilizibile pe paginile cărții. Am reușit să mă uit decent la unele dintre ele doar dacă mi-am scos ochelarii - sunt foarte miop - și mi-am apropiat foarte mult ochiul nu de pagina în sine,

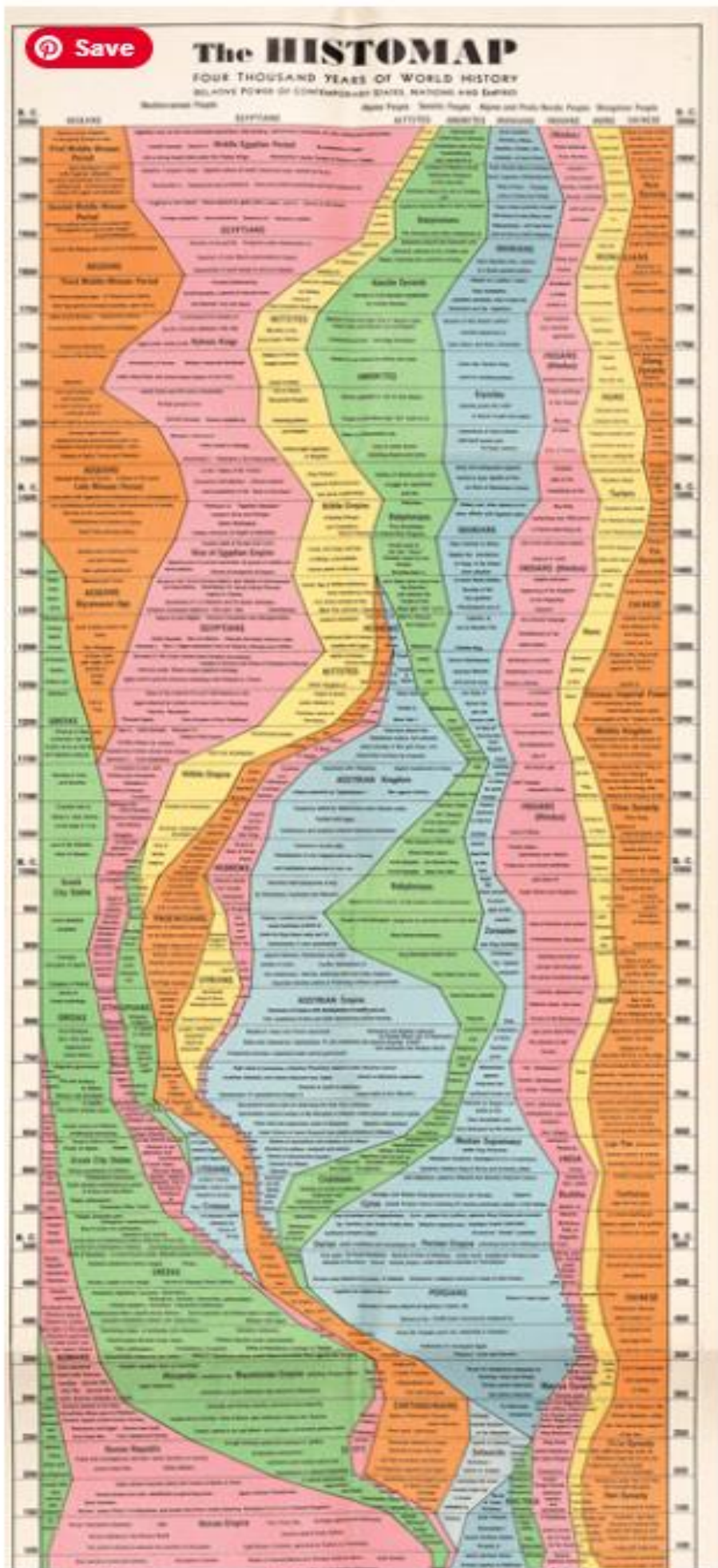
ci de lentila rotundă de mărire care a venit cu ediția mea compactă a Dicționarului Oxford English Dictionary. De altfel, a înțelege cum să vizualizezi corect aceste grafice nu ar fi ușor nici măcar pentru o persoană care privește originalul. Apropie-te suficient de mult pentru a observa detaliile și pierzi din vedere modelul general; stai suficient de departe pentru a discerne acel model și pierzi detaliile.

Un savant francez contemporan cu Priestley, Jacques Barbeau-Dubourg, a realizat în 1753 o Chronographie universelle constând într-un pergament care se potrivește perfect într-o cutie de lemn, cu un mecanism care derulează cronologia înainte sau înapoi, exact așa cum am "defila" pe ecranul unui computer, dar pe orizontală. Foaia de hârtie pe care este scrisă cronologia se întinde de la Creație până la data propriei creații și are o lungime de cincizeci și patru de metri. (Universitatea Princeton deține unul dintre aceste dispozitive și încă funcționează.) Barbeau-Dubourg a decis să sacrifice cu totul imaginea de ansamblu în favoarea detaliilor, în timp ce o diagramă murală precum cea a lui Priestley permite întotdeauna o vedere de ansamblu.

Indiferent de defectele sale, modelul tabelar al lui Priestley a devenit și rămâne cel dominant. Au existat, desigur, alternative: modelele arboricole au continuat să aibă un loc, iar în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, metaforele "stream" au avut o anumită vogă. În 1931, un istoric amator pe nume John Sparks a realizat o hartă înaltă și multicoloră a istoriei mondiale, cu fluxuri care curg în jos, numită Histomap (dreapta). Rand McNally a publicat-o și s-a vândut bine timp de o jumătate de secol, împreună cu Histomap of Religion și Histomap of Evolution, realizate ulterior de Sparks: Pământul, viața și omenirea timp de zece mii de milioane de ani. Dar ideea de bază a lui Priestley, potrivit căreia timpul ar trebui să se deplaseze orizontal pe pagină, de la stânga la dreapta și la intervale de timp invariabile, a devenit campionul incontestabil al schemelor cronografice.

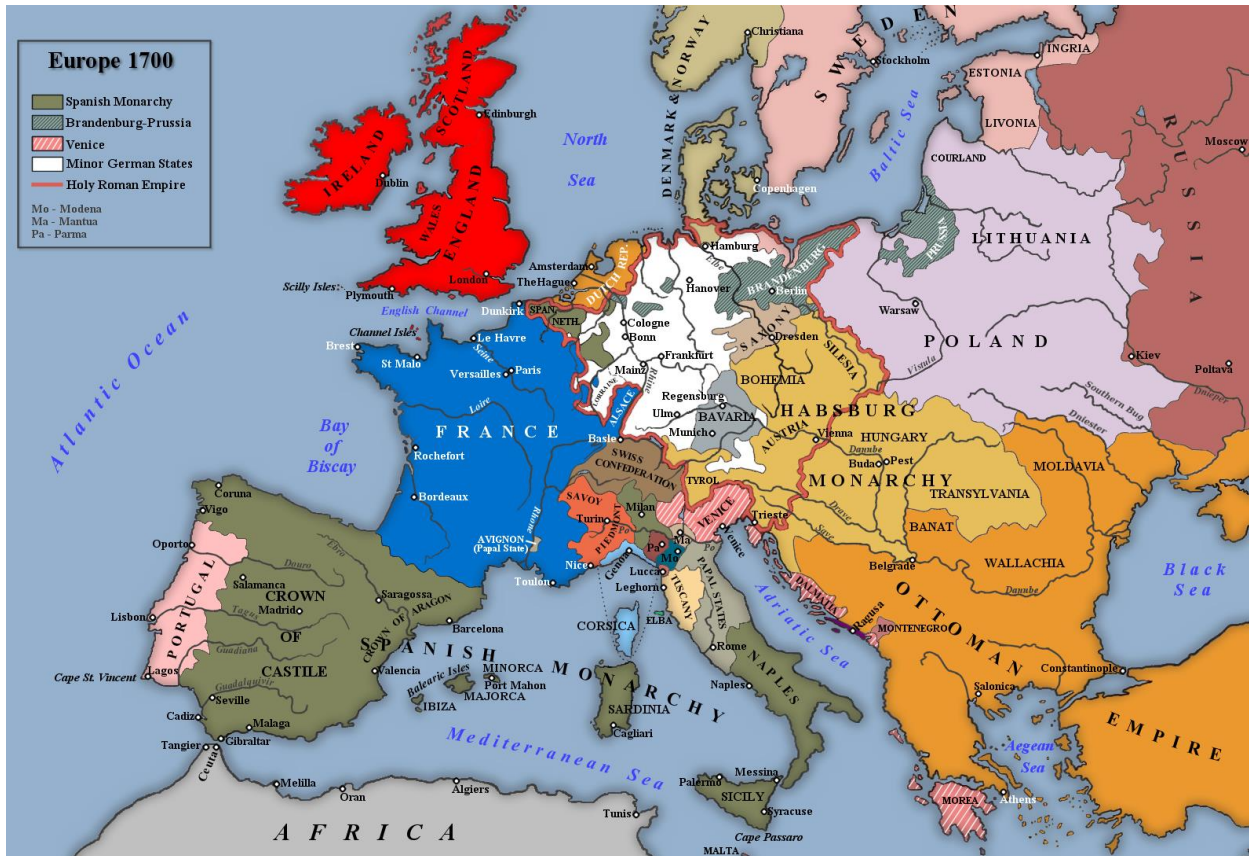
O variantă destul de cunoscută a modelului Priestley este harta Minard, în legătură cu care, datorită în mare parte profesorului emerit de la Yale Edward Tufte, lumea - sau lumea geeky, în orice caz - se află într-o permanentă stare de extaz. Charles Joseph Minard a fost un inginer civil francez care, în 1869, a publicat o hartă care înfățișează invazia dezastruoasă a lui Napoleon în Rusia în 1812 (mai jos). Linia temporală se mișcă de la stânga la dreapta, conform ortodoxiei post-

Priestley, dar cum Napoleon s-a deplasat de la vest la est, timpul și spațiul se mișcă în mod satisfăcător în aceeași direcție. Și aici se află adevărata inovație a lui Minard: o linie groasă maro reprezintă mărimea armatei lui Napoleon, care, pe măsură ce curge spre est, devine din ce în ce mai subțire, pe măsură ce oamenii sunt uciși în luptă sau mor de frig. Minard calibrează cu precizie dimensiunea liniei - un milimetru la zece mii de oameni - și apoi schimbă culoarea liniei în negru pentru a indica drumul de întoarcere. Astfel, ochiul privitorului urmărește traseul de la stânga la dreapta și înapoi, oprindu-se, în cele din urmă, în apropierea râului Niémen (sau Neman) din Lituania, unde sunt imediat juxtapuse panglica groasă, îndrăzneată și maro a armatei la plecare și linia neagră și

Detail from John Sparks's *Histomap*

1700

Israel

America de Nord azi

